



«10» липня 2023 р.

№ 156

Методичні рекомендації щодо організації освітнього середовища в захисних спорудах цивільного захисту закладів позашкільної освіти (еколого-натуралістичний напрям)

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти України. Завдяки таким притаманним особливостям, як мобільність, варіативність, соціально-педагогічна спрямованість, добровільність, доступність та можливість здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання), орієнтація на інклюзивність та безбар'єрність, позашкільна освіта здійснює необхідну підтримку усіх учасників освітнього процесу у складні періоди розвитку країни.

Заклади позашкільної освіти (ЗПО) створюють умови для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей та молоді, соціального захисту та організації змістовного дозвілля, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації, підготовку до активної професійної та громадської діяльності. Важливою місією позашкільної освіти є виховання свідомих громадян України.

Одним із ключових питань, які визначені Міністерством освіти і науки України - **безпекова складова освітнього процесу**. Тобто, створення рівних, належних і безпечних умов здобуття позашкільної освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України (Концепція безпеки закладів освіти, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 301-р).

В даних рекомендаціях ми акцентуємо увагу на два аспекти:

- організація освітнього середовища в захисних спорудах цивільного захисту закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;
- зміст/напрями освітньої діяльності.

Що стосується організації освітнього середовища в захисних спорудах цивільного захисту закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

1. Пропонуємо проєктування освітнього простору в бомбосховищах за технологією «Стіни, які говорять».

Сутність технології «Стіни, які говорять» в тому, що дитина, отримуючи необхідну інформацію, має право вибору планувати свою діяльність, конструктивно використовувати інформаційний ресурс. Іншими словами технологія «Стіни, які говорять» є системою візуалізації знань і процесом занурення здобувачів освіти і дорослих в освітній простір закладу позашкільної освіти.

Тобто, стіни бомбосховища можна використовувати для проведення фотовиставок, конкурсу малюнків/плакатів, тощо. Наприклад: для презентації робіт учасників **всеукраїнських арт-проєктів еколого-природоохоронного та національно-патріотичного змісту (Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна –Україна!», Всеукраїнський конкурс «Український сувенір»; бліц-конкурс ескізів муралів «ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА!», Всеукраїнський бліц конкурс патріотичного плакату на тему «Україна жива і вічно буде жити!» та інші), які організовує та проводить НЕНЦ.**

Таким чином, використання даної технології може створити безпечне, комфортне, знайоме та розвивальне середовище для дитини.

2. Створення окремих **осередків активності** здобувачів освіти (звичайно це залежить від умов бомбосховища).

Застосування принципу комплексування дозволяє використовувати обмежене приміщення бомбосховища щонайкраще.

Розміщення осередків необхідно чітко продумати, і створювати так, щоб матеріали, які стимулюють розвиток пізнавальних здібностей, розташовувалися в різних функціональних просторах. Так, частина бомбосховища може мати й умовну назву «кабінет» – відповідне місце для проведення профільних занять, осередок дослідницької діяльності, ігровий, книжковий осередки, відеозал, тощо.

Для проведення (або продовження) профільного заняття кожному керівнику гуртків ЗПО бажано мати умовно свою локацію (пару столів із стільцями).

Що стосується змісту/напрямів освітньої діяльності ЗПО еколого-натуралістичного напрямку в захисних спорудах цивільного захисту (поради/орієнтир)

Війна є важким випробуванням для кожного з нас. У це лихоліття нас постійно переслідують стреси, тривога, втома, почуття нетерпіння та роздратованості, зневіри та розпачу. Ми іноді відчуваємо, що сили покинули нас і це може вплинути на нашу роботу, життя, побут. Нажаль, ми не в змозі змінити політичну реальність, але ми можемо змінити своє життя і спробувати відносно спокійно пережити час повітряної тривоги, перебуваючи у бомбосховищі.

Особливої уваги у цей час потребують діти і ми повинні якомога якісніше організувати для них безпечне середовище існування. В даному випадку саме бомбосховище повинно стати тимчасовим осередком безпеки, цікавих віртуальних подорожей, втілення та впровадження в життя улюблених хоббі. Для цього і потрібно розробити актуальні та цікаві напрями (теми) для занять у бомбосховищі, бажано, використовуючи міждисциплінарні зв'язки.

В рамках *Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?»*, яка стартувала у 2023 р., та програми МОН України *«Психосоціальна підтримка та психологічна допомога на всіх рівнях освіти»* рекомендуємо проводити заняття, які направлені на піклування металевого здоров'я.

НЕНЦ пропонує проводити наступні заняття, використовуючи засоби еколого-натуралістичної творчості:

1. **Майстер-класи, тренінгові заняття, гейміфікація навчання.**
2. **Арт-терапія, театралізована арт-терапія, ігрова терапія.**

Кожен з нас пройшов складний шлях від першого шоку до усвідомлення факту: в Україні триває війна. Кожен з нас шукає спосіб, який допоможе зібрати себе до купи, якимось чином впорядкувати своє життя та відновити внутрішні ресурси. Дехто намагається повернути буденні ритуали, інші — регулярно практикують дихальні техніки, що сприяють зменшенню відчуття тривожності та допомагають долати стрес. А є і ті, хто «вливає» думки та почуття на папір, складаючи вірші або тексти пісень. Кажуть, що з ними виходить біль. Психологи констатують факт: в цьому дійсно є певний лікувальний ефект. Практика подібних дій має назву «арт-терапія».

При використанні арт-терапії можна танцювати, створювати казки, ліпити з пластиліну, тіста чи працювати з піском. Будь-яка творча діяльність, що допомагає проявити та висловити свої емоції.

Наприклад, НЕНЦ рекомендує в арт-терапії використовувати прийом терапевтичної фотографії.

Це своєрідна самотерапія, яка полягає у фотографуванні, публікації, обговоренні з іншими людьми фотознімків. Вона допомагає у боротьбі зі стресом, відчуттям тривожності, фобіями і навіть депресією. Психологи, наприклад, радять під час війни фотографувати природу і ділитися знімками у соцмережах. Такі фото мотивують людину помічати красу навколо та цінувати її. Крім того, спостереження за природою дають усвідомлення того, що життя навколо нас, попри все, продовжується. Це допомагає налаштуватися на оптимістичні думки, зміцнює віру у краще.

З цією метою пропонуємо долучитися до участі у **Всеукраїнському юнацькому фестивалі «В об'єктиві натураліста»** та **Всеукраїнському творчому конкурсі на найкраще відео екологічної тематики з елементами анімації «Збережемо красу моєї Батьківщини»**. Заходи проводяться з метою привернення уваги до збереження та відновлення краси природи рідного краю для наступних поколінь, формування основи екологічної культури і мислення, розвитку спостережливості, образної пам'яті, уваги, кмітливості, виховування бережливого ставлення до навколишнього середовища, любові до природи та рідного краю.

Безумовно важливо залучати до освітнього процесу **практичного психолога ЗПО**. Спілкування з психологом індивідуально або ж групові заняття допоможуть дітям і педагогам подолати стрес, а вимушено переселеним – також адаптуватися до нового середовища та почуватися в ньому більш комфортно. Психологічний стан та психічне здоров'я під час військових дій є вкрай важливим. Багато дітей переживають виснаження, спустошення, втому, відчувають тривогу й паніку. Тому підтримка, яка допоможе покращити емоційний стан учасників освітнього процесу, дуже важлива. Тобто, освітяни, в тому числі, і практичний психолог, під час війни є своєрідним форпостом безпеки для тих, хто приходить до них по допомогу.

3. Відеоподорожі, відеоекскурсії, перегляд вистав та опер в онлайн форматі з подальшим їх обговоренням (обов'язково)

В умовах війни, рекомендуємо долучитися до різних онлайн-активностей. Наприклад, на **сайті НЕНЦ розміщені віртуальні екскурсії екскурсійними об'єктами закладу та віртуальні тематичні виставкові екскурсії**.

Як варіант, пропонуємо для використання:

- *Сервіс Google Expeditions*

За допомогою цієї програми можна здійснити найрізноманітніші віртуальні екскурсії. Додаток містить понад 200 експедицій – починаючи з Великого Бар'єрного рифа в Австралії і закінчуючи стародавніми руїнами Мачу Пікчу в Перу.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.google.vr.expeditions&hl=ru>

- *Проект Google Arts & Culture*

Google запусив тематичну онлайн-експозицію, присвячену світу живої природи і еволюції людства. Користувачам пропонується відвідати 150 інтерактивних виставок з 300 тисячами фотографій і відео і 30 віртуальними турами по 50 музеям світу. Онлайн-екскурсії доступні на сайті проекту Google Arts & Culture. Як повідомляють розробники, вони використовували технологію віртуальної реальності, щоб «оживити» деякі експонати. Відвідувачам онлайн-виставки також пропонують подивитися, як виглядають 3 000 видів живих істот, зібраних в одній гігантській шафі, і дізнатися, як могли виглядати наші предки. Експонати можна розглянути в браузері, а також в новому додатку Google Arts & Culture на пристроях iOS і Android. Панорамні відео доступні також на YouTube. Всі інтерактивні виставки та онлайн-екскурсії проводяться англійською мовою.

<https://artsandculture.google.com/explore>

- 13 найкрутіших панорам Google Maps - віртуальна подорож навколо світу
<https://tsn.ua/special-projects/aroundtheworld/>
- Топ-10 найкращих віртуальних екскурсій у світі
<https://www.unian.ua/tourism/lifehacking/10922612-top-10-naykrashchih-virtualnih-ekskursiy-u-sviti.html>
- Діснейленд запусив віртуальні подорожі: відео
<https://osvitoria.media/news/disnejlend-zapustyv-virtualni-podorozhi-video/>
- Музейний портал

- <https://museum-portal.com/ua/museums>
- Віртуальна екскурсія по музеях світу
<http://lib.if.ua/publish2009/1249300238.html>
- Подорож не виходячи з дому: 39 музеїв світу, які можна побачити онлайн
<https://vn.20minut.ua/kul-tura/podorozh-ne-vihodyachi-z-domu-39-muzeviv-svitu-yaki-mozhna-pobachiti-o-11042651.html>

Віртуальні екскурсії Україною

Віртуальні тури Україною

<https://ua.discover.net.ua/virtual-tours>

- Віртуальний тур українськими музеями просто неба
<https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>
- Музеї України
<http://art-school.ks.ua/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8/>

Музикальний формат:

- Віденська державна опера відкрила свої архіви для прямої трансляції. Починаючи з 15 березня 2020 року, Wiener Staatsoper абсолютно безкоштовно транслюватиме записи минулих вистав опери щодня через потокову платформу. www.staatsoperlive.com
- Онлайн трансляції концертів колонного залу ім. М.В. Лисенка на youtubeканалі Національної філармонії України
<https://www.youtube.com/channel/UC68q37qCImrQyst-vpS8Q8w/>
- Онлайн-концерти у Львівському органному залі <https://moemisto.ua/vn/onlayn-kontserti-u-lvivskomu-organnomu-zalu-221127.html>
- Оперні театри України <https://theatres.authenticukraine.com.ua/ua/>
- 5 онлайн-вистав від театру Марії Заньковецької <https://theatre.love/blog/5-onlayn-vistav-v-d-nac-onalnogo-teatru-men-m-zankovecko/?fbclid=IwAR0VytYE0y3kPsNpFKqTcKdWILuaSs9I9bI9N1A9bdNMztIWRgOcMIbp4wM>
- 27 українських театрів онлайн <https://theatre.love/blog/26-ukra-nskih-teatr-v-onlayn/>
- Онлайн-вистави Чернівецького академічного обласного театру ляльок
<https://www.facebook.com/lyalkycv/>
- Онлайн-вистави Полтавського академічного обласного театру ляльок
<https://pl-puppet.com.ua/>

4. Читання улюблених книг (аудіокниг) та поезій або Бібліотерапія

Інакше таку техніку називають книголікуванням. Відомо, що читання книг допомагає у подоланні тривожності та депресії. Різновидом бібліотерапії є **казкотерапія** — метод психологічної корекції особистості дитини за допомогою читання / прослуховування спеціально підібраних текстів народної фантастичної прози або літературних казкових творів. Фахівці радять використовувати цей вид арт-терапії під час перебування з дитиною у бомбосховищі. Це допоможе їй подолати страх та дискомфорт.

Радимо терапевтичні книжки для дітей від психологині Наталії Чуб. Читання є дієвим способом самопомоги на рівні з медитацією чи йогою. Тому вона рекомендує українцям почати практикувати таке дозвілля під час війни. Особливо читання буде корисним для тих, хто у мирному житті любив проводити час за книгами, адже у такому випадку, це допоможе людям «повернути у своє життя буденні речі». Читання відволікає та допомагає абстрагуватися від жахливої реальності.

Книжки з історії, філософії, культури та політики допомагають краще відрефлексувати те, що відбувається в Україні зараз. Вони здатні поглибити знання про становлення нашої нації, зрозуміти, передумови й причини цієї кривавої війни, а часом навіть і заспокоїтися. Крім того, читання робить нас обізнаними, допомагає аналізувати, що в майбутньому допоможе відстояти свою точку зору в будь-якій суперечці на історичну тему.

Особливо це стосується книжок, які описують події схожі на ті, що переживають зараз українці.

Читаючи дитина здобуває нові знання і може бути корисною для оточення. Це завжди дає мотивацію для розвитку та поштовху рухатися в майбутнє. і зможе все переосмислити й далі передати цей досвід. Книжки про війну, наприклад, допомагають усвідомити, що люди вже переживали подібне. Під час читання може виникнути асоціація себе з літературним героєм.

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України в новому навчальному 2023-2024 році запускає **новий освітньо-інформаційний, просвітницький проект екологічно-пізнавального спрямування «Аудіо-еко книга»**.

Метою проекту «Аудіо-еко книга» є - посилення екологічної підготовки учнівської молоді, інтеграції екологічної освіти до європейського та світового освітнього процесу, розширення знань учнів про природу, поглиблення знань про концепцію сталого розвитку, сприяння становлення екологічного мислення, розвитку самостійного пошуку знань, формування критичного мислення та відстоювання своєї точки зору, виховання спостережливості, самопізнання та ставлення до навколишнього світу як до частинки себе – духовне ставлення, гармонізації особистості учня.

Як це працюватиме - на ютуб каналі «Національного еколого-натуралістичний центру учнівської молоді» (@youtube_nenc) два рази на місяць будуть розміщуватись еко-читання проекту у виконанні вчених екологів науковців, еко-активістів.

Після прослуховування екокниги відбувається обговорення почутої інформації.

Пропонуємо скористатися **онлайн-бібліотекою НЕНЦ** (розміщена цікава література, науково-художній журнал для дітей та юнацтва «Паросток», газета «Юний натураліст») https://nenc.gov.ua/?page_id=1083

Інші онлайн ресурси, які можуть бути корисними:

Онлайн-бібліотека аудіо-книг, електронні бібліотеки

<https://vchasnoua.com/donbass/64487-virtualni-kontserty-podorozhi-i-kinoteatry-iaak-ne-nudhuvaty-pid-chas-karantynu>

AeLib: Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади

<http://ae-lib.org.ua/index.htm>

Бібліотека Української Поезії

<http://poetyka.uazone.net/>

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

<http://www.nbuv.gov.ua/>

Веб-проект "Читанка" - це дитяча публічна онлайн-бібліотека

<http://chytanka.com.ua/>

Електронна бібліотека НБУ для дітей

<http://www.chl.kiev.ua/elibrary/Book/Index>

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА - Електронна бібліотека

<https://ukrclassic.com.ua/>

Бібліотека Української Літератури

<https://www.ukrlib.com.ua/>

4. **Перегляд фільмів** (візуалізація навчання); науково-популярні лекції, авторські курси від учених, митців (медійних людей).

Цифровий простір володіє потужним освітньо-виховним потенціалом, що відповідає потребам і запитам сучасної дитини у яскравих зовнішніх враженнях, спілкуванні й грі та дозволяє швидко накопичувати аудіовізуальну інформацію. А створення єдиного цифрового освітньо-виховного середовища ЗПО слугуватиме об'єднанню суб'єктів освітньої діяльності у забезпеченні єдиного простору для комунікації та обміну інформацією, розміщення необхідного якісного цифрового освітнього контенту та легкого доступу до навчального матеріалу для забезпечення здобуття освіти дітьми, їх розвитку і вихованню.

З цією метою **НЕНЦ організував роботу:**

- **«ЕкоYouTube-канал» НЕНЦ.** «ЕкоYouTube-канал» - це безпечний простір для дітей, на якому діти можуть розміщувати відео з цікавими розповідями про природничі науки, обговорювати свої проекти, тощо;
- **Telegram-канал** під назвою «Дистанційка НЕНЦ» https://t.me/education_nenc, де розміщені цікаві заняття природничого змісту;
- **Віртуальний лекторій «Загальна біологія»** (цикл лекцій з дисципліни «Загальна біологія»). Лекції читають провідні вчені, педагоги;
- ініціював створення **Кібер-руху для підлітків «Future» («Майбутнє»)**. Створення підлітками власних сторінок-блогів крізь призму «Здорова нація – майбутнє України!» на телеграм-каналі. Залучення великої кількості дітей у просування власного телеграм-каналу і створення якісного контенту для сучасних підлітків.

Мета кібер-руху: покращення стану навколишнього середовища через безпечний кіберпростір; налагодження нових знайомств серед учасників через спільну ідею і мету; організація підлітків для проведення корисних івентів; створення унікального контенту.

Завдання кібер-руху: навчити однолітків, друзів використовувати інтернет правильно і безпечно.

Як варіант пропонуємо наступні онлайн ресурси:

- онлайн-курс для підлітків «Кіберпростір та кібербезпека»
- «Навички для успішного життя»
- Дистанційне навчання за програмою «Цифрові інструменти Google для освіти» від МОН і Google Україна
- курс «Долаємо стреси разом»
- Програма «Помічай, упізнавай, поведься безпечно: підвищення обізнаності про ризики вибухонебезпечних предметів»
- Матема – чат-бот безоплатних занять з математики bit.ly/3rW6G5Z
- Підтримка для дітей – спільнота для психологічної допомоги дітям bit.ly/3vTuQ2u
- Школаінфо – найбільший освітній паблік України з онлайн-уроками, новинами та навчальними лайфхаками bit.ly/37NSs0i
- Освітній чат-бот EducationUaBot Telegram – <https://t.me/EducationUaBot> та Viber – bit.ly/3ONIT1S
- EdEra для школярів – онлайн-ресурс курсів, освітніх трендів та ефективного навчання. Тут також наявна інформація про те, як бути в безпеці під час війни bit.ly/3LoOkSP

Експерти ЮНІСЕФ спільно з МОН України розробили спеціальний poradnik для педагогів, який містить низку активностей для дітей різного віку.

Вправи рекомендовано виконувати з дітьми у бомбосховищі закладів освіти під час повітряної тривоги, задля зняття у них емоційної напруги і тілесних зажимів, заспокоєння, розвантаження, підвищення власної внутрішньої сили, нормалізації фізичного стану, боротьби зі страхами через можливість поринути в іншу реальність та сфокусуватися на приємних спогадах, формування позитивні емоцій.

Активності будуть цікаві дітям усіх вікових груп та містять креативні завдання зі створення стендапів, музики, малюнків тощо. Посилання:

<https://op.ua/news/lifehack/chim-zaynyati-ditey-u-bomboshovischi-shkoli-poradi-dlya-vchiteliv>

А також цікавими будуть:

- Вправи для дітей та підлітків, які перебувають у стресовій ситуації, для зняття психоемоційного напруження <https://imzo.gov.ua/psychohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienykh-diy/vpravy-dlia-ditey-ta-pidlitkiv-iaki-perebuvaiut-u-stresoviy-sytuatsii-dlia-zniattia-psykhoemotsiynoho-naprzhennia/>
- ПЕРША ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА (Коротка інструкція)

https://docs.google.com/document/d/1V3YKJRuI_AARE8GMCnY10BRS7MFvmcV7/edit

- Як безпечно пережити воєнний час?
<https://docs.google.com/document/d/1a7HG2Y69CzRVc3pKSnadVjNTKnFrpPMR/edit>
- ПРИЙОМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ (НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ)
https://docs.google.com/document/d/15Om43dVog0F05D5uGgN71vXsM_4xh5DF/edit
- Ігри для зняття втоми, напруги, агресії
https://docs.google.com/document/d/1JD_Kru_x0IqI8SF7ELsrAN8TCBBotkCG/edit
- швидка допомога дітям, що пережили сильну стресову подію
<https://drive.google.com/file/d/1Cu3mgU0S5xARrhoNrEP3SOMmTPT3FhkN/view>

Висновок: там, де можна безпечно організувати освітній процес в ЗПО еколого-натуралістичного напрямку в очному форматі, необхідно це робити. Адже саме очне спілкування з однолітками та педагогами допоможе нашим дітям знову повернутися у нормальне життя, це буде сприяти їхній психологічній реабілітації, а ефективність очного навчання вже доведена науковцями.



Директор

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ